

Analyzing and examining the management structure and executive measures in the field of employment in Iran

Mohammad Farsi¹ | Hamzeh Khastar²

Abstract

nowadays , employment and unemployment are considered as one of the public and complex issues of societies and governments and governments .the development of employment along with economic prosperity and social welfare will prevent many security and criminal problems , social and cultural damage .therefore , public managers and policy - makers are trying to achieve comprehensive policy making and accurate implementation of policies in solving employment problems and unemployment .iran , like many developing countries or developing countries , is facing a high unemployment rate , and governments and policy - makers have implemented various measures and programs in creating jobs and unemployment .the main question is : how successful and how successful the programs and policies implemented in the field of employment ? ?the objections and drawbacks of the management structure and the way of employment policy making are controversial .in order to explain the effect of employment and answer to the research questions in the present study .at the beginning of the research , the status of statistics and indicators and current structure of the country 's employment management using scientific and organizational resources were studied and explained .then , by using the analytical and inferential methods of government executive actions and managerial structure of employment in the public sector were criticized and analyzed .finally , scientific and practical suggestions are presented to improve the structure of the higher council of employment and policy recommendations in the implementation of employment programs.

Keywords: Employment,unemployment,employment policy,government performance.

3

Vol. 8
Summer 2022

Research Paper

Received:
25 Oktober 2022
Accepted:
21 January 2023
P.P: 45-64

1 . phd student
2 . kharazami

mammad.farsi@gmail.com

بررسی و تحلیل ساختار مدیریتی و اقدامات اجرایی دولت در توسعه اشتغال ایران

محمد فارسی^۱ | حمزه خواستار^۲

۳

سال هشتم
پاییز ۱۴۰۱

مقاله پژوهشی

تاریخ دریافت:

۱۴۰۱/۰۸/۰۳

تاریخ پذیرش:

۱۴۰۱/۰۹/۲۱

صص: ۶۴-۴۵

چکیده

امروزه مسئله اشتغال و بیکاری به عنوان یکی از مسائل عمومی و بغرنج جوامع و دغدغه‌های حاکمیت و دولت‌ها مبدل شده است. توسعه اشتغال در کنار رونق اقتصادی و ایجاد رفاه اجتماعی از بسیاری معضلات امنیتی و مجرمانه، آسیب‌های اجتماعی و فرهنگی جلوگیری می‌کند. از این رو مدیران دولتی و سیاست‌گذاران در تلاش اند با سیاست‌گذاری جامع و اجرای دقیق سیاست‌ها در رفع مشکلات اشتغال و بیکاری موفق باشند. ایران نیز مشابه بسیاری از کشورهای در حال توسعه یا کمتر توسعه‌یافته با نرخ بیکاری بالایی مواجه می‌باشد و دولت‌ها و سیاست‌گذاران طی سالیان گذشته اقدامات و برنامه‌های مختلفی را در ایجاد اشتغال و رفع بیکاری به اجرا درآورده‌اند. سؤال اساسی اینجاست که برنامه‌ها و سیاست‌های پیاده شده در حوزه اشتغال تا چه اندازه موفق و نتیجه بخش بوده‌اند؟ متولیان حوزه اشتغال کشور چه نهادهایی هستند؟ ایرادات و اشکالات وارده به ساختار مدیریتی و نحوه سیاست‌گذاری اشتغال کشور کدام‌اند؟ به منظور تبیین مسئله اشتغال و پاسخ به سوالات پژوهش در تحقیق حاضر در برنامه قرار گرفت. در ابتدای تحقیق وضعیت آمار و شاخص‌ها و ساختار کنونی مدیریتی اشتغال کشور با بهره‌گیری از منابع علمی و سازمانی بررسی و تبیین شدند. سپس با استفاده از روش تحلیلی و استنباطی اقدامات اجرایی دولت و ساختار مدیریتی اشتغال در بخش دولتی مورد نقد و بررسی قرار گرفتند. در نهایت پیشنهادها علمی و کاربردی برای اصلاح ساختار شورای عالی اشتغال کشور و توصیه‌های سیاستی در پیاده‌سازی برنامه‌های اشتغال ارائه شدند. کلیدواژه‌ها: اشتغال، بیکاری، سیاست‌گذاری اشتغال، عملکرد دولت، سیاست‌گذاری تولید و خدمات.

۱. نویسنده مسئول: دانشجوی دکتری مدیریت دولتی، دانشگاه خوارزمی، تهران، ایران. Mammad.farsi@gmail.com

۲. استادیار و عضو هیئت علمی دانشکده مدیریت، دانشگاه خوارزمی، تهران، ایران.

مقدمه

امروزه مسئله اشتغال به عنوان یکی از مهم ترین مسائل عمومی و پیچیده جوامع شناخته شده است و نقش بسزایی در کاهش فقر، بیکاری و نابرابری اجتماعی داشته و مانعی برای گسترش مهاجرت و رفع مشکلاتی مثل حاشیه نشینی، فساد، ترافیک است. در کنار اشتغال، بحران بیکاری وجود دارد که به عنوان یک پدیده مخرب اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی مطرح بوده و رفع آن همواره، از جمله دغدغه های اساسی برنامه ریزان بوده است. (صیدایی و همکاران، ۱۳۹۰) بیکاری هزینه های اقتصادی و اجتماعی بالایی دربر دارد و اثرات نامطلوبی بر ساختار اقتصاد بر جای می گذارد (پیاچود^۱، ۱۹۹۷). انواع خاصی از فعالیت های مجرمانه به طور مستقیم با بیکاری ارتباط دارند (جاهودا^۲، ۱۹۸۲، رافائل و وینترابمر^۳، ۲۰۰۱ و لین^۴، ۲۰۰۸). بیکاری می تواند منجر به بی ثباتی سیاسی گردد و در مقابل بی ثباتی سیاسی نیز می تواند نرخ بیکاری را افزایش دهد (فورستاتر^۵، ۲۰۰۲).

اهمیت موضوع اشتغال و بیکاری و آثار و تبعات اجتماعی آن سبب شده که سیاست های اشتغال و مبارزه با بیکاری، در اکثر کشورها به ویژه کشورهای در حال توسعه در کانون توجه برنامه های توسعه اقتصادی اجتماعی آنها قرار گیرد. در ایران نیز مقوله اشتغال و بیکاری در شرایط حاضر به یکی از مهم ترین چالش های فراروی دولت مبدل گردیده است، به نحوی که در دهه های اخیر نرخ بیکاری در اقتصاد ایران دو رقمی اعلام شده است. ابعاد مسئله اشتغال در ایران حال حاضر از یک موضوع صرفاً اقتصادی به یک موضوع اجتماعی و سیاسی تبدیل شده است و لازم است به صورت علمی و دقیق و با نگاهی همه جانبه تحت بررسی و پژوهش قرار گیرد.

در ایجاد اشتغال و جلوگیری از بیکاری عوامل و بخش های مختلفی درگیر هستند. در تحقق اشتغال پایدار هم بخش دولتی و هم خصوصی و جامعه کارجویان هر یک وظایفی بر عهده دارند. نقش دولت و نهاد سیاست گذار در این مسئله بسیار پررنگ و حیاتی است. دولت ها با هدایت و

1. Piachaud
2. Jahoda
3. Raphael and Winterebmer
4. Lin
5. Forstater

حمایت بخش خصوصی و جامعه در حل مسئله اشتغال و بیکاری می‌توانند از معضلات اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی متأثر از بیکاری بکاهند. بخش خصوصی متشکل از سرمایه‌گذاران، تولیدکنندگان، نخبگان علمی و صنعتی با استفاده از منابع علمی پویا و نیروی انسانی مستعد به‌عنوان خط مقدم ایجاد اشتغال ایفای نقش می‌کند. اما بدون فراهم شدن بسترهای سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی توسط نهاد سیاست‌گذار و دولت، توسعه اشتغال پایدار محقق نخواهد شد.

بنابراین از تعاملات سیاسی، اقتصادی اجتماعی در سطح بین‌الملل گرفته تا سیاست‌گذاری در حوزه اشتغال دانش بنیان، رفع موانع تولید، حمایت از سرمایه‌گذاری در حیطه عملکرد و وظایف دولت‌ها به حساب می‌آید. به تعبیر دیگر دولت و مجموعه دستگاه‌های حاکمیتی با اجرای سیاست‌ها و قوانین لازم، نقش حمایت‌کننده و تسهیل‌کننده اشتغال و تولید و رونق بازار کار را داشته باشند.

در ایران نیز مسئله اشتغال از دهه ۸۰ به صورت جدی در برنامه قرار گرفته است و دولت‌ها با اقدامات مختلف سعی در رفع معضل بیکاری و ایجاد اشتغال داشته‌اند. سؤالات بسیاری در این زمینه مطرح است. آیا ابعاد مختلف و چالش‌های مسئله اشتغال به صورت دقیق و علمی مشخص شده است؟ چه برنامه‌ها و طرح‌هایی در بهبود وضعیت اشتغال در کشور تدوین و اجرا شده است؟ آیا برنامه‌ها و سیاست‌های پیاده شده در حوزه اشتغال موفق بوده‌اند؟ متولیان و دستگاه‌های مؤثر در اشتغال و وظایف آنها به طور دقیق تعریف شده‌اند؟ ایرادات و اشکالات وارده به ساختار مدیریتی و اقدامات دولت در زمینه اشتغال کدام‌اند؟ چه اقدامات اصلاحی و راهکارهای جدید برای اجرای بهتر سیاست‌های اشتغال قابل ارائه است؟

در چند دوره از عمر دولت‌ها و مجلس‌های گذشته، ساختارها و وظایف متعدد برای مدیریت اشتغال کشور تعریف شده است و چندین بسته سیاستی و طرح اشتغال‌زایی طراحی و به اجرا درآمده است. بخشی از این اقدامات شامل ایجاد کمیسیون‌ها، کمیته‌ها و تدوین سیاست‌های حاکمیتی است و برخی نیز در حوزه اجرای سیاست‌ها در فضای بازار کار و حمایت از کارجویان است.

به منظور پاسخ به سؤالات ابهامات و ایرادات وارده به نحوه مدیریت اشتغال کشور و تحلیل و بررسی اقدامات و عملکرد اجرایی دولت، تحقیق حاضر در برنامه قرار گرفت. در این تحقیق ضمن بررسی وضعیت آمار و وضعیت کنونی اشتغال کشور، اقدامات اجرایی صورت گرفته تاکنون

جمع‌آوری و مورد تحلیل و بررسی قرار خواهد گرفت و در انتها پیشنهادها و راهکارهای اجرایی مورد نظر ارائه می‌گردد.

چهارچوب نظری

تعاریف

شاغل^۱: برابر تعریف مرکز آمار ایران افراد ۱۰ ساله و بیشتر (حداقل سن تعیین شده) که قبل از هفته‌ی آمارگیری (هفته‌ی مرجع) حداقل یک ساعت کار کرده‌اند و یا به دلایلی، به‌طور موقت کار را ترک کرده باشند، شاغل محسوب می‌شوند.

جمعیت در سن کار^۲: بنا به تعریف مرکز آمار ایران به تمام افراد ده ساله و بیشتر، جمعیت در سن کار اطلاق می‌شود. جمعیت در سن کار نیز بنا به تعاریف رسمی بازار کار به سه دسته کلی تقسیم می‌شوند: ۱- جمعیت شاغل ۲- جمعیت بیکار ۳- جمعیت غیرفعال (که طبق تعریف در جستجوی کار نیستند)

جمعیت فعال^۳: مجموع افراد بیکار و شاغل با عنوان معرفی می‌شوند که نسبت آنها به جمعیت کل (در سن کار) بیانگر نرخ مشارکت در اقتصاد است. (بهنیا و علویان، ۱۳۹۶)

بیکاری^۴: به حالتی گفته می‌شود که در آن افراد تمایل به کار کردن دارند اما موفق به یافتن کار نمی‌شوند. (پیاچواد^۵، ۱۹۹۷)

کار^۶: از نظر مرکز آمار هر فعالیت اقتصادی فکری یا بدنی است که به‌منظور کسب درآمد (نقدی و یا غیرنقدی) صورت پذیرد و هدف آن تولید کالا یا ارائه خدمت است. از نظر سازمان بین‌المللی کار به هر فعالیتی که توسط هر فردی با هر سن و هر نوع جنسیت با هدف تولید کالا یا ارائه خدمت انجام شده و خودش یا دیگران از آن بهره‌مند شوند، کار محسوب می‌شود.

1. Employed
2. Working Age Population
3. Active population
4. Unemployment
5. Piachaud
6. Work

نرخ بیکاری^۱: عبارت است از نسبت جمعیت بیکار به جمعیت فعال (شاغل و بیکار) ضرب در ۱۰۰ (بهنیا و علویان، ۱۳۹۶)

پیشینه تحقیق

تاکنون در زمینه مسئله اشتغال و بیکاری تحقیقات و گزارش‌های بسیاری تدوین و اجرا شده است. بخشی از این مطالعات در حوزه دانشگاهی و برخی توسط مراکز دولتی و سازمانی در قالب گزارش و بسته سیاستی انجام گرفته است. به‌منظور شناسایی و بررسی منابع موجود، با استفاده از پایگاه‌های علمی دانشگاه‌های معتبر کشور و پایگاه‌های اطلاعاتی SID، Civilica، Magiran، نور و همچنین پایگاه‌های پژوهشی دولتی کلیدواژه‌های "بیکاری، اشتغال، عوامل مؤثر بر اشتغال، عوامل مؤثر بر تولید، اقتصاد مقاومتی و اقتصاد دانش‌بنیان" مورد جستجو قرار گرفتند و تعداد ۴۸ مقاله علمی و سیاست‌نامه انتشار یافته از سال ۱۳۸۰ تا سال ۱۴۰۰ شناسایی شدند. پس از مطالعه چکیده و محتوای منابع شناسایی شده در نهایت ۲۲ منبع شامل ۱۱ مقاله علمی پژوهشی، ۷ بسته سیاستی و ۴ گزارش سازمانی معتبر و مرتبط با موضوع اشتغال و اهداف پژوهش مورد تأیید قرار گرفتند. طی مطالعه دقیق این منابع، مشخص شد که عمده محتوا و نتایج این تحقیقات معطوف به بیان موانع و چالش‌های حوزه اشتغال ایران و ارائه راهکارهایی در جهت توسعه اشتغال بوده است و کمتر به آسیب‌شناسی اقدامات اجرایی دولت و پیاده‌سازی سیاست‌ها پرداخته شده است. همچنین ساختار مدیریتی اشتغال کشور به‌عنوان پایه و اساس برنامه‌ریزی اشتغال مورد توجه محققین نبوده است. لذا از نظر نویسندگان این تحقیق، تاکنون مطالعه‌ای تحت عنوان تحلیل و آسیب‌شناسی اقدامات اجرایی دولت و نهاد سیاست‌گذار در حوزه اشتغال ایران صورت نگرفته است و این مطالعه می‌تواند مقدمه‌ای برای انجام تحقیقات بیشتر در حوزه اشتغال کشور باشد.

1. Unemployment rate

جدول ۱. پیشینه تحقیقات دانشگاهی (منابع علمی و پژوهشی داخلی مرتبط با هدف پژوهش)

ردیف	عنوان مقاله	نویسنده	سال انتشار
۱	بحران بیکاری در ایران	سید احمد غروی نخجوانی	۱۳۸۱
۲	موانع اشتغال پایدار و راهکارها	محمدتقی ضیائی بیگدلی	۱۳۸۲
۳	عملکرد بخش‌های مختلف اقتصاد ایران در تولید اشتغال	محمدتقی رضویان	۱۳۸۳
۴	بررسی وضعیت بازار کار طی سال‌های اخیر	ناهید مقدم تبریزی	۱۳۸۴
۵	رتبه‌بندی پتانسیل‌های تولیدی و اشتغال‌زایی بخش‌های اقتصاد ایران با استفاده از جدول داده-ستانده ۱۳۷۵	غلامرضا کشاورز حداد و داود چراغی	۱۳۸۶
۶	بررسی وضعیت اشتغال و بیکاری در ایران طی سال‌های ۱۳۸۹-۱۳۳۵	سید اسکندر صیدایی و همکاران	۱۳۹۰
۷	بررسی عوامل و سیاست‌های مؤثر بر اشتغال نیروی کار	محمدرضا سعدی و میرحسین موسوی	۱۳۹۲
۸	تحلیل بازار کار و سیاست‌های اشتغال‌زایی اقتصاد ایران (با تأکید بر برنامه چهارم)	علیرضا امینی	۱۳۹۴
۹	بررسی نقش و جایگاه اقتصاد دانش‌بنیان در تحقق شعار اقتصاد مقاومتی، تولید ملی و اشتغال ملی از دیدگاه مقام معظم رهبری	محمد خداوردی زاده و همکاران	۱۳۹۶
۱۰	شناسایی عوامل مؤثر در اشتغال با رویکرد کارآفرینی پایدار مبتنی بر سیاست‌های کلی اشتغال، ابلاغی از سوی مقام معظم رهبری	مرضیه شرفی و همکاران	۱۳۹۸
۱۱	ارزیابی سیاست‌های اشتغال در ایران	مینو امینی میلانی و همکاران	۱۴۰۰

نشریه دولت پژوهی در جمهوری اسلامی ایران

جدول ۲. پیشینه تحقیقات سازمانی (مشخصات گزارش‌های سازمانی در سطح ملی مرتبط با هدف پژوهش)

ردیف	گزارش‌های سازمانی	سازمان متولی	سال
۱	سالنامه آماری نفوس و مسکن سال ۱۳۹۵، مرکز آمار ایران	مرکز آمار ایران	۱۳۹۵
۲	آسیب‌شناسی سیاست‌ها و مقررات بازار کار ایران	مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی	۱۳۹۶
۳	اقتصادی رشد نرخ پیش‌بینی‌های ارزیابی	مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی	۱۳۹۷
۴	سالنامه آماری اشتغال	وزارت کار	۱۳۹۹

جدول ۳. پیشینه تحقیقات سازمانی (بسته‌های سیاستی مرتبط با هدف پژوهش)

ردیف	بسته سیاستی	سازمان متولی	سال
۱	بسته سیاستی، اجرایی توسعه اشتغال پایدار	دبیرخانه شورای عالی اشتغال (وزارت کار)	۱۳۹۳
۲	طرح ارتقاء شایستگی‌های حرفه‌ای دانشجویان و دانش‌آموختگان کشور	سازمان آموزش فنی و حرفه‌ای	۱۳۹۳
۳	طرح ساماندهی بنگاه‌های خانگی، خرد و کوچک	وزارت کار تعاون و رفاه اجتماعی	۱۳۹۳
۴	سند تفصیلی برنامه ششم توسعه حوزه اقتصاد، تولید، سرمایه‌گذاری و اشتغال	سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور	۱۳۹۵
۵	برنامه اشتغال فراگیر	کارگروه منتخب ستاد اقتصاد مقاومتی	۱۳۹۶
۶	برنامه‌ها و سیاست‌های اشتغال	وزارت کار تعاون و رفاه اجتماعی	۱۳۹۷
۷	برنامه مهارت‌افزایی در دانشگاه‌ها و مراکز آموزش عالی	وزارت علوم تحقیقات و فن‌آوری	۱۳۹۷

سؤالات تحقیق

این تحقیق به دنبال پاسخ به سؤالات زیر است:

۱. ساختار مدیریت و سیاست گذاری در حوزه اشتغال کشور چگونه است؟
۲. آیا اقدامات حاصل از اجرای سیاست‌ها و برنامه‌ها توسط بخش دولتی موفق بوده‌اند؟ راهکارهای پیشنهادی در بهبود عملکرد دولت کدام‌اند؟

روش پژوهش

پژوهش حاضر با توجه به محتوا و نتایج از نظر هدف در زمره پژوهش‌های کاربردی قرار می‌گیرد. روش بکار رفته در پژوهش توصیفی و تحلیلی است. برای تدوین مبانی نظری با استفاده از مطالعات کتابخانه‌ای، جستجوی اینترنتی در حوزه اشتغال، تولید و کارآفرینی اطلاعات مورد نیاز به دست آمد. منابع مطالعه شده در سه بخش تحقیقات دانشگاهی (جدول ۱)، گزارش‌های سازمانی (جدول ۲) و بسته‌های سیاستی (جدول ۳) قابل تفکیک هستند.

وضعیت موجود اشتغال ایران

جمعیت شاغلین و بیکاران

به دلیل افزایش جمعیت افراد در سن کار کشور از سال ۱۳۷۵، بازار کار ایران در شرایط ویژه‌ای به سر می‌برد؛ از دهه ۸۰ تا سال‌های ابتدایی دهه ۹۰ خالص اشتغال‌زایی اقتصاد ایران تقریباً صفر بوده است. در حالی که در همین دوره جمعیت جوان کشور به بیشترین میزان خود طی چند دهه اخیر رسیده است. بر اساس طرح آمارگیری از نیروی کار، تعداد بیکاران در سال ۱۳۹۵ (سن بالای ۱۰ سال، سه میلیون و ۲۵۸ هزار نفر، تعداد شاغلان برابر با ۲۲ میلیون و ۶۷۰ هزار نفر و تعداد افراد غیرفعال برابر ۴۰ میلیون و ۲۳۱ هزار نفر بوده است. بنابراین همان‌طور که مشاهده می‌شود در سال ۱۳۹۵، ۳۹ درصد از جمعیت در سن کار کشور فعال بوده‌اند که این نرخ مشارکت یکی از پایین‌ترین نرخ‌های مشارکت در کشورهای جهان است.

نشریه دولت پژوهی در جمهوری اسلامی ایران

جدول ۵. جمعیت فعال و غیرفعال کشور در سرشماری سال ۱۳۹۵ (مأخذ: سالنامه آماری مرکز آمار ایران)

جمع	جمعیت فعال (بالای ۱۰ سال)			جمعیت غیرفعال (بالای ۱۰ سال)				اظهار نشده	
	جمع	شاغل	بیکار	جمع	محصل	خانه‌دار	دارای درآمد بدون کار		سایر
۶۷۹۱۳۱۱	۲۰۲۰۲۰۲	۷۷۰۹۰۷۷	۳۲۵۲۱۵	۲۸۰۳۱۰۳	۱۵۶۱۲۱۱	۲۰۵۲۶۲۰	۸۸۵۲۳۷	۳۱۵۷۱۳۱	۲۶۱۱۷۴

وضعیت اشتغال در بخش‌های سه‌گانه (کشاورزی، صنعت و خدمات)

بر اساس گزارش مرکز آمار ایران و وزارت کار در سال ۱۳۹۹ در بین بخش‌های سه‌گانه اقتصادی، بخش خدمات با ۴۹,۳ درصد بیشترین سهم اشتغال را به خود اختصاص داده است و در مراتب بعدی، بخش‌های صنعت با ۳۳,۳ درصد و کشاورزی با ۱۷,۴ درصد قرار دارند. در این میان بخش کشاورزی، کاهش قابل ملاحظه‌ای داشته است به نحوی که از سال ۱۳۸۰ شاخص اشتغال در این حوزه از ۲۶,۱ به ۱۷,۴ درصد رسیده است. (برگرفته از سالنامه آماری وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی، ۱۳۹۹)

وضعیت اشتغال در بخش‌های خصوصی و دولتی

تعداد شاغلان بخش دولتی در یک روند نزولی از آستانه ۴ میلیون نفر در سال ۱۳۸۴ به ۳,۷۱ میلیون نفر در سال ۱۳۹۵ رسیده است که سهم آن از کل اشتغال در سال ۹۵ میزان ۱۶,۷ درصد است. این موضوع نشان می‌دهد بخش دولتی از ظرفیت محدودی برای ایجاد تحولات در زمینه اشتغال‌زایی برخوردار است و با توجه به چشم‌انداز قیمت نفت و وضعیت نامناسب بودجه دولت در سال‌های اخیر، حفظ قدرت خرید همین شاغلان دولتی در سال‌های آتی دشوار خواهد بود. (هادی زنوز و برمکی، ۱۳۹۷، ص ۴۸). بنابراین نمی‌توان انتظار داشت دولت بتواند تحولاتی در زمینه افزایش اشتغال در بخش دولتی به وجود بیاورد، بلکه برای ایجاد اشتغال باید به دنبال ساز و کارهایی بود که بخش خصوصی بتواند تحولاتی در این زمینه ایجاد کند.

وضعیت ساختار مدیریتی اشتغال کشور

بر اساس بررسی مطالعات و اسناد دولتی، در حال حاضر بالاترین مرجع سیاست گذار در خصوص اشتغال در ایران شورای عالی اشتغال است. این شورا با مصوبه مجلس شورای اسلامی در شهریور سال ۱۳۷۷ با هدف " بررسی عرضه و تقاضای بازار کار و چگونگی ایجاد تعادل بین عرضه و تقاضا و همچنین ایجاد هماهنگی بین دستگاه‌هایی مؤثر بر عرضه و تقاضای بازار کار و اشتغال و بیکاری و به منظور نظارت و پیگیری تحقق اهداف کمی و کیفی به ریاست رئیس‌جمهور و با حضور اعضای مشخص از نهادهای دولتی و خصوصی تشکیل می‌شود. معادل آن در استان‌ها نیز این شورا به ریاست استانداران تشکیل می‌گردد. بر اساس آخرین دستورالعمل‌ها شورای عالی اشتغال دارای ۸ کارگروه تخصصی است. برای هر یک از این کارگروه‌ها اعضای مشخصی تعیین و وظایفی تعریف شده است. در ذیل عناوین این کارگروه‌ها و خلاصه‌ی مهم‌ترین وظایف آمده است. به منظور خلاصه نمودن حجم این بخش از مقاله، نام اعضای کمیسیون‌ها ذکر نشده است.

۱. **کارگروه تخصصی توسعه زیرساخت:** تأمین زیرساخت‌های زمین، آب، برق، گاز، حمل و نقل، ارتباطات، انرژی - استفاده از ظرفیت مناطق آزاد، بازارچه‌های مرزی، شهرک‌های صنعتی، مناطق ویژه اقتصادی و...
۲. **کارگروه تخصصی تأمین سرمایه:** برآورد منابع مالی مورد نیاز اشتغال، هدایت نقدینگی به سمت تولید و اشتغال، تسهیل و تشویق سرمایه‌گذاری
۳. **کارگروه تخصصی فن‌آوری و نوآوری:** بهره‌گیری از محصولات دانش‌بنیان - حمایت از زیست بوم نوآوری در اشتغال‌زایی و تولید دانش‌بنیان - کمک به رونق اقتصاد دیجیتال و صنایع خلاق
۴. **کارگروه تخصصی آموزش‌های مهارتی:** بررسی و اصلاح نظام آموزشی و تطابق با نیازهای بازار کار، برنامه‌ریزی آموزش مهارتی و کارآفرینی ارزان برای شاغلین و جویندگان کار
۵. **کارگروه تخصصی اطلاع‌رسانی، توسعه و ترویج فرهنگ کسب و کار:** تولید محتوا و ترویج فرهنگ کار شایسته، کارآفرینی و اقتصاد مقاومتی از طریق رسانه‌ها، سازمان‌های مردم‌نهاد

۶. کارگروه تخصصی حقوقی و فضای کسب و کار: تدوین و اصلاح مقررات در راه‌اندازی و بهبود کسب و کارها، شناسایی موانع و تدوین مقررات روابط کار، تجارت و کارآفرینی
۷. کارگروه تخصصی توسعه بازار رسانی و فروش: شناسایی ظرفیت‌های تولیدی، دانش‌بنیان و اشتغال آفرین - توسعه صادرات در بازارهای منطقه‌ای و فرا منطقه‌ای
۸. کارگروه تخصصی اشتغال حمایتی و مناطق محروم: شناسایی مشکلات و حمایت از کسب و کار و اشتغال اقشار آسیب‌پذیر، مناطق محروم و دهک‌های پایین جامعه (برگرفته از آئین‌نامه اجرایی کارگروه‌های تخصصی شورای عالی اشتغال، ۱۴۰۱)

وضعیت اقدامات اجرایی در توسعه اشتغال در ایران

به منظور شناسایی اقدامات دولت در زمینه اشتغال، آخرین طرح‌ها و گزارش‌هایی که در سال‌های اخیر توسط وزارتخانه‌ها و دستگاه‌های متولی منتشر شده‌اند، تحت بررسی و مطالعه قرار گرفتند و نهایتاً خلاصه اقدامات صورت گرفته در جدول ۵ طبقه‌بندی شدند. آنچه در بررسی و تحلیل دقیق این گزارش‌ها مشاهده می‌شود این است که برنامه‌ریزی مدون در زمینه اشتغال از اواخر دهه هفتاد و اوایل دهه هشتاد در ایران آغاز شده است که عمده این اقدامات شامل سیاست‌گذاری و تشکیل شوراهای کارگروه‌های تخصصی و تهیه دستورالعمل‌ها، پرداخت تسهیلات کم‌بهره به متقاضیان و بنگاه‌های کوچک و بزرگ می‌باشد.

جدول ۶. سیاست‌ها و اقدامات اجرایی دولت در حوزه اشتغال (مأخذ: منابع مندرج در جدول ۲ و ۳)

ردیف	طرح‌ها و سیاست و اقدامات	سال
۱	تشکیل شورای عالی اشتغال	۱۳۷
۲	طرح وام خوداشتغالی	۱۳۸۰
۳	طرح ضربتی اشتغال (واحدهای کوچک صنعتی)	۱۳۸۱
۴	سند توسعه اشتغال و کاهش بیکاری (در برنامه چهارم توسعه)	۱۳۸۴- ۱۳۸۹
۵	طرح گسترش بنگاه‌های زودبازده	۱۳۸۴

ردیف	طرح‌ها و سیاست و اقدامات	سال
۶	سیاست‌های کلی اقتصادی مقاومتی	۱۳۹۲
۷	۱۲ برنامه فرماندهی اقتصاد مقاومتی	۱۳۹۵
۸	بسته حمایتی از توسعه اشتغال پایدار (ابلاغی ستاد اقتصاد مقاومتی)	۱۳۹۵
۹	قانون حمایت از توسعه و ایجاد اشتغال پایدار روستایی	۱۳۹۶
۱۰	بسته اشتغال و توانمندسازی نیروی کار	۱۳۹۶
۱۱	برنامه اشتغال فراگیر در شورای عالی اشتغال	۱۳۹۶
۱۲	طرح کاج در ستاد اقتصاد مقاومتی (طرح مهارت ورزی، کارورزی، کارورزی و مشوق بیمه‌ای کارفرما)	۱۳۹۶
۱۳	تبصره ۱۸ لایحه بودجه سال ۹۷: (تأمین مالی ۷۳ هزار میلیارد تومانی یارانه حامل‌های انرژی، یارانه سود، حق بیمه، کمک هزینه کارورزی- طرح‌های اشتغال‌زای تلفیقی - طرح‌های اشتغال پایدار)	۱۳۹۷
۱۴	طرح وزارت کار در زمینه شناخت حلقه‌های مفقوده زنجیره تولید و رسته‌های بخش رسته‌های الویت‌دار	۱۳۹۸

یافته‌های تحقیق

بررسی ساختار مدیریتی حوزه اشتغال

- با مطالعه و تحلیل منابع شناسایی شده در تحقیق، نکات قابل بهبود و اشکالاتی در ساختار مدیریتی اشتغال کشور از نظر محقق به شرح ذیل شناسایی و ارائه شدند. دقت و تمرکز بر رفع این ایرادات و بررسی راهکارهای ارائه شده، می‌تواند مورد توجه تصمیم‌گیران و سیاست‌گذاران و محققین در بهبود وضعیت اشتغال کشور قرار گیرد.
- یکی از اشکالات و ایرادات مطرح شده به ساختار اشتغال کشور که در گزارش‌ها، مصاحبه‌های مدیران بخش دولتی و خصوصی و مطالعات دانشگاهی اشاره شده است، نداشتن

متولی مشخص، برنامه جامع و ساختار مدیریتی مشخص است. به نحوی که هیچ ارگان و وزارتخانه‌ای به طور تمام و کامل این مسئولیت را متوجه خود نمی‌داند. در واقع هم نمی‌توان مسئولیت اشتغال را تنها بر عهده یک سازمان و نهاد و وزارت خانه سپرد. بلکه اشتغال کشور متشکل از شبکه‌ای از بازیگران و ذینفعان است که با هدف ایجاد اشتغال در تعامل با یکدیگر هستند. با توجه به اهمیت مسئله اشتغال، پیشنهاد می‌شود هیئت مرکزی شبکه اشتغال کشور با عضویت سران قوا به ریاست رئیس جمهور نقش سیاست‌گذاری و نظارت بر بازیگران شبکه اشتغال (کمیته‌های تخصصی) تشکیل شود. این هیئت با استفاده از کمیته‌های تخصصی (زیر مجموعه شورای عالی اشتغال و کمیته‌های جدید پیشنهاد شده در این تحقیق) بسترهای مورد نیاز اشتغال و تولید و خدمات را فراهم خواهند نمود.

- با بررسی دقیق تر وظایف و مأموریت‌های حوزه‌های مختلف اشتغال مشخص است که خط مقدم ایجاد اشتغال در دو حوزه تولید و خدمات صورت می‌گیرد که نقش مستقیم در ایجاد اشتغال دارند. بر اساس داده‌های آماری سرشماری در ایران سهم اشتغال بخش خصوصی ۹۳ درصد بخش عمومی ۵,۳ بخش تعاون ۱,۷ است و لذا باید این آمار و اطلاعات مهم را در تصمیم‌گیری‌ها مدنظر قرار داد. لذا پیشنهاد می‌گردد که کمیته تخصصی سیاست‌گذاری تولید و خدمات داخلی به کمیته‌های شورای عالی اشتغال اضافه گردد تا به بررسی مشکلات، چالش‌ها و راهکارهای تقویت تولید و خدمات و اولویت‌گذاری تولید محصولات حیاتی، اساسی و استراتژیک با اشتغال‌زایی بالا بپردازد.

- مسئله قاچاق (کالا، ارز، سوخت و...) که یکی از آسیب‌های جدی به بدنه اشتغال کشور است باید به صورت ویژه تحت اقدام قرار گیرد. لذا پیشنهاد می‌شود کمیته‌ای در این زمین تعریف و ایجاد شود و به صورت جدی از گسترش پدیده شوم قاچاق در جهت حمایت از تولید و خدمات داخل جلوگیری نماید.

- به دلیل ارتباط تنگاتنگ شاخصه‌های مهم اقتصادی (نرخ ارز- نرخ تورم- نرخ رشد اقتصادی- نرخ بهره بانکی و...) با مسئله اشتغال و بیکاری، پیشنهاد می‌شود کمیته سیاست‌گذاری اقتصاد کلان با هدف افزایش رشد اقتصادی و کنترل شاخصه‌های مهم اقتصاد کلان تشکیل گردد.
- نمایندگان مجلس و اعضای کمیسیون‌های تخصصی با وجود نقش مهم در قانون‌گذاری و سیاست‌گذاری در موضوع تولید و اشتغال، در گروه‌ها و کمیته‌های تخصصی اشتغال حضور ندارند. در صورتی که عضویت داشته باشند هم‌افزایی بسیار بالایی برای حل مسئله اشتغال ایجاد خواهد شد.
- وزارت خارجه در هیچ کدام از کارگروه‌های مرتبط که می‌تواند مؤثر باشد حضور ندارد. برای نمونه کارگروه سرمایه‌گذاری و کارگروه بازاریابی، که بخش عمده‌ای از قلمرو کاری آن در فضای بین‌المللی است با حضور و رایزنی و تعاملات وزارت خارجه مؤثرتر و موفق‌تر عمل خواهد کرد.
- قوه قضائیه که در بهبود فضای کسب و کار و رفع موانع تولید نقش مهمی ایفا می‌کند می‌بایست در کارگروه حقوقی و فضای کسب کار عضو باشد و نقش‌های نظارتی و حمایتی را ایفا کند.
- پیشنهاد می‌گردد در کارگروه فن‌آوری و نوآوری نمایندگان متعدد از بخش خصوصی (تولید و خدمات) جهت طرح مسائل و مشکلات حضور داشته باشند. همچنین برخی وزارتخانه‌ها که خود و زیرمجموعه‌هایشان تولیدکننده و صادرکننده محصولات هستند مانند وزارت نفت، وزارت نیرو به جهت توسعه نوآوری در محصولات و افزایش مزیت‌های رقابتی خود بهتر است در این کارگروه عضو باشند.
- ضرورتی بر وجود کارگروه تخصصی برای مناطق محروم یا اقشار حمایتی دیده نمی‌شود. چراکه اشتغال و سیاست‌گذاری در کارگروه‌های دیگر در حال شکل‌گیری است و این

کارگروه در عمل تصمیم گیر برای ایجاد اشتغال نیست و بهتر است در اهداف و وظایف سایر کارگروه‌ها اولویت حمایت از اقشار آسیب پذیر لحاظ شود و لذا پیشنهاد می شود این کارگروه حذف شود.

- در سیاست گذاری‌ها و چیدمان اعضای کمیته‌های تخصصی شورای عالی اشتغال، رسته‌ها و شغل‌های مختلف موجود در حوزه تولید و خدمات کمتر دیده شده‌اند. لذا پیشنهاد می گردد در تعیین اعضای کارگروه‌ها و همچنین سیاست گذاری‌ها از نماینده رسته‌های مهم اشتغال‌زا (کشاورزی، صنعت، نفت، خودرو، گردشگری و...) را کمیته‌ها به عنوان عضو اصلی یا مدعو دعوت به عمل آید تا از این طریق مشکلات مهم رسته‌های اشتغال‌زا با نگاه جامع تری و دقیق تری را برای نهاد سیاست گذار بررسی و تصمیم گیری شوند.
- بخش عمده و مهم توسعه اشتغال مبتنی بر اقتصاد دانش بنیان و گسترش تحقیق و توسعه در بنگاه‌های و شرکت‌های خصوصی است. لذا پیشنهاد می شود حمایت مالی و فنی از بخش خصوصی در گسترش نوآوری و تولید دانش محصول دانش بنیان در اهداف و وظایف کمیته نوآوری گنجانده شود.
- با توجه به اهمیت نقش محیط داخلی و بین الملل در توسعه اشتغال کشور، لذا باید ساز و کار لازم در جهت تعامل با محیط بین الملل در وظایف و اهداف کمیته‌های مرتبط در مباحث سرمایه گذاری، بازاریابی و بازرگانی و ... گنجانده شود.
- در کمیته نوآوری و فن آوری در کنار نقش مهم دانشگاه‌ها، لازم است به حضور و نقش مهم آموزش پرورش توجه شود. مدارس در پرورش افراد خلاق و نوآور نقش کلیدی و پایه‌ای ایفا می کنند. لذا بایستی اهداف و وظایف این کمیته با تأکید بیشتر بر نقش مدارس تعریف گردد.

تحلیل و بررسی اقدامات اجرایی دولت

- در کنار مشکلات ساختاری مدیریت اشتغال کشور، اقدامات اجرایی دولت‌ها که در جدول ۲ اشاره شده است محل نقد و بررسی می‌باشند. برخی از برنامه‌ها در طول دولت‌های مختلف تا حدی موفق و برخی نیز منجر به تحقق اهداف اشتغال نشدند و با شکست مواجه شدند. در ذیل برخی ایرادات و انتقادات وارده به این سیاست‌ها و برنامه‌ها و راهکارهای پیشنهادی بیان می‌شود.
- لازمه برنامه‌ریزی در حل مسئله اشتغال، شناسایی مشکلات اقتصادی و بیکاری در یک چهارچوب مشخص و روشن و توجه به نقاط قوت و ضعف و تهدیدها و فرصت‌های مسئله اشتغال است. همچنین بهره‌گیری از تجربه‌های کشورهای موفق در افزایش رشد اقتصادی می‌تواند راهنمایی خوبی در این راه باشد. طبق بررسی اسناد و برنامه‌های پنج ساله و طرح‌های متعدد اشتغال‌زایی، چنین تحلیلی و پشتوانه نظری مشاهده نمی‌شود.
 - نگاه و رویکرد دولت‌ها در ایجاد اشتغال، عمدتاً نگاه کوتاه‌مدت در سیاست‌گذاری بوده است. به نحوی که تمایل دارند سیاست‌های را در کمترین زمان ممکن تا پایان مدت دوره ۴ ساله فعالیت خود به نتیجه برسد. لذا به اقداماتی از جمله پرداخت تسهیلات به مشاغل خرد و کارگاهی روی آورده‌اند و اقدامات بنیادی بلندمدت را کمتر مورد توجه قرار گرفته است. گزارش‌ها و پژوهش‌های بررسی‌شده گواه این است که اقدامات کوتاه مدت از جمله پرداخت تسهیلات نتیجه‌بخش نبوده و حتی با مشکلات زیادی از جمله هدر رفت منابع و سرمایه‌ها همراه بوده است.
 - در اجرای اقدامات ایجاد اشتغال، مدیران اجرایی استانی و شهرستانی اصرار به تعجیل در تصویب طرح‌ها دارند و فرآیند بررسی فنی، مالی و اقتصادی طرح‌ها توسط بانک‌ها ناقص انجام شده است و این رویکرد در عمل باعث شده که فرصت‌های شغلی پایدار ایجاد نشود و حتی پرداخت تسهیلات به انحراف کشیده شود. افزایش بدهی بانک‌ها، رشد نقدینگی و تورم از تبعات و آسیب‌های این گونه اقدامات بوده است.

- تأمین زیرساخت لازم (زمین، برق، منابع آب، فناوری اطلاعات و ارتباطات و حمل و نقل) در برخی از طرح‌های اشتغال‌زایی لحاظ نشده است و این موضوع یکی از موانع مهم تحقق برنامه‌های دولت‌ها بوده که در بلندمدت منجر به عدم تحقق وعده‌های اشتغال و بی‌اعتمادی بین جامعه، سرمایه‌گذاران و کارآفرینان می‌گردد.
- جهت‌گیری‌های عمده برنامه اشتغال معطوف به اشتغال دانش‌آموختگان دانشگاهی نیست و عمده مشاغل ایجادشده در کارگاه‌های کوچک زیر ۱۰ نفر کارگر است که دارای تحصیلات دیپلم و زیر دیپلم هستند. (هادی زنوز، ۱۳۹۷، ص ۱۲۲)
- برابر بررسی‌ها هیچ ارتباط منطقی بین اجرای سیاست‌ها و ایجاد اشتغال وجود ندارد و عملکرد دولت‌ها به وضوح قابل‌اندازه‌گیری نیست. به تعبیر دیگر عمده اشتغال ایجادشده متأثر از اجرای برنامه‌ها و حمایت‌های دولتی نیست. (هادی زنوز، ۱۳۹۷، ص ۱۲۹)
- طرح‌های حمایتی در ایجاد صنایع (مانند مشوق‌های بیمه‌ای، پرداخت تسهیلات، کارورزی و مهارت‌افزایی و...) که تاکنون به اجرا درآمده است عامل ایجاد اشتغال مؤثر و پایدار نیستند. اشتغال‌زایی در این حوزه نیازمند نوآوری و فن‌آوری و ایجاد صنایع دانش‌بنیان، افزایش صادرات غیرنفتی و سرمایه‌گذاری خارجی است.
- منابع مالی لازم برای اجرای طرح‌های حمایتی اشتغال قابل‌تخمین و تأمین نیست و تنها انتظارات مسئولان و مردم را از دولت افزایش می‌دهد. برای نمونه در چندین طرح و برنامه، افزایش حامل‌های انرژی به‌عنوان اهرم تأمین این منابع معرفی شد که با مخالفت مجلس شورای اسلامی مواجه گردید. همچنین تجربه پرداخت حق بیمه سهم کارفرما (در طرح حمایت اشتغال جوانان) حاکی از ناتوانی دولت در تأمین مالی دارد و منجر شده که سازمان تأمین اجتماعی به‌عنوان یکی از بزرگ‌ترین طلبکاران دولت به حساب می‌آید.

نتیجه گیری

مسئله اشتغال و بیکاری به عنوان یکی از مهم ترین مسائل عمومی جوامع شناخته شده است. برای حل این مسئله نهاد سیاست گذار و دولت درصدد اجرای طرح ها و برنامه های متعدد در ایجاد اشتغال و کاهش نرخ بیکاری بوده است. آنچه می تواند به بهبود سیاست گذاری ها و برنامه ریزی ها کمک کند، بررسی و تحلیل برنامه ها و اقدامات قبلی و اصلاح و بازبینی رویه ها و رویکردها است. مسئله اشتغال از دو جنبه قابل تحلیل و بررسی است: یکی از جنبه ساختار مدیریتی و دیگری از جنبه نحوه اجرای سیاست ها در مقام اجرا و عمل.

در زمینه نقد و تحلیل ساختار مدیریتی شبکه اشتغال که در رأس آن شورای عالی اشتغال و کمیته های تخصصی قرار دارد، نکات قابل اصلاحی احصاء گردید و پیشنهادها و راهکارهایی در این خصوص ارائه شد که می توان به ضرورت ایجاد کمیته های مبارزه با قاچاق - اقتصاد کلان - حمایت از تولید و خدمات اشاره کرد. همچنین جهت هم افزایی و تقویت برنامه ریزی ها و تصمیم گیری ها اضافه شدن نمایندگان قوه قضائیه، روسای کمیسیون های مجلس، نماینده وزارت خارجه و ... به اعضای کمیته های تخصصی پیشنهاد می گردد.

در زمینه اقدامات و طرح های اجرا شده، نکات و ایراداتی که مانع تحقق اهداف اشتغال پایدار است به تفصیل بیان شد. از جمله می توان اشاره کرد به: ضرورت خودداری از اقدامات عجولانه و مقطعی بدون کارشناسی - عدم وجود برنامه مشخص و دقیق برای دستگاه های متولی اشتغال - خودداری از اجرای برنامه ها و طرح ها در افق زمانی کوتاه مدت که به دلیل علاقه مندی مدیران دولتی به اجرای زودتر طرح ها و برنامه ها با هدف انعکاس - در نظر نداشتن زیرساخت ها و تأمین مالی و فنی پروژه های اشتغال زایی در حین برنامه ریزی ها و سیاست گذاری.

پیشنهادها و راهکارهایی مطرح شده در این پژوهش با رویکرد کاربردی و با در نظر گرفتن شرایط حاکم در کشور ارائه گردید که می تواند فراروی مدیران دولتی و سیاست گذار در بهبود و توسعه اشتغال کشور باشد. همچنین پیشنهاد می شود این مباحث در سیمناها و محافل اداری و علمی مورد بررسی بیشتر قرار گیرد و راهکارهای اجرایی مورد نیاز تدوین شود.

فهرست منابع

- آئین‌نامه اجرایی کارگروه‌های تخصصی شورای عالی اشتغال، ۱۴۰۱، وزارت کار تعاون و رفاه اجتماعی.
- امینی علیرضا، (۱۳۹۴)، سال ۱۵ شماره ۵ و ۶، تحلیل بازار کار و سیاست‌های اشتغال‌زایی اقتصاد ایران (با تأکید بر برنامه چهارم).
- امینی میلانی، مینو و همکاران (۱۴۰۰)، ارزیابی سیاست‌های اشتغال در ایران، دوفصلنامه علمی پژوهشی مطالعات و سیاست‌های اقتصادی، دوره ۸ شماره ۱ شماره پیاپی ۱۵.
- امینی، علیرضا (۱۳۹۴)، تحلیل بازار کار و سیاست‌های اشتغال‌زایی اقتصاد ایران (با تأکید بر برنامه چهارم)، ماهنامه اقتصادی وزارت امور اقتصادی و دارایی، سال پانزدهم شماره ۵ و ۶.
- برنامه اشتغال فراگیر (۱۳۹۶)، کارگروه منتخب ستاد اقتصاد مقاومتی.
- برنامه مهارت‌افزایی در دانشگاه‌ها و مراکز آموزش عالی (۱۳۹۷)، وزارت علوم تحقیقات و فن‌آوری.
- برنامه‌ها و سیاست‌های وزارت کار - حوزه اشتغال (۱۳۹۷).
- بسته سیاستی اشتغال پایدار (۱۳۹۳)، دبیرخانه شورای عالی اشتغال، وزارت کار و رفاه اجتماعی.
- بهنیا مهران و علویان آرش و همکاران (۱۳۹۶)، گزارش آسیب‌شناسی سیاست‌ها و مقررات بازار کار ایران، مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، شماره مسلسل ۱۵۶۰۵.
- خداوردی محمد و همکاران (۱۳۹۶)، بررسی نقش و جایگاه اقتصاد دانش‌بنیان در تحقق شعار اقتصاد مقاومتی، تولید ملی و اشتغال ملی از دیدگاه مقام معظم رهبری، فصلنامه علمی اقتصاد دفاع، سال دوم شماره ۴ سالنامه آماری نفوس و مسکن سال (۱۳۹۵)، مرکز آمار ایران.
- سالنامه آماری وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی (۱۳۹۹).
- رضویان، محمدتقی (۱۳۸۳)، عملکرد بخش‌های مختلف اقتصاد ایران در تولید اشتغال، فصلنامه علمی پژوهشی پژوهش‌نامه اقتصادی، دوره چهارم شماره ۱.
- سند تفصیلی برنامه ششم توسعه حوزه اقتصاد کلان، تولید، سرمایه‌گذاری و اشتغال (۱۳۹۵)، سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور.
- سعدی، محمدرضا و موسوی، میرحسین (۱۳۹۲)، بررسی عوامل و سیاست‌های مؤثر بر اشتغال نیروی کار، فصلنامه علمی پژوهشی پژوهش‌نامه اقتصادی، سال سیزدهم شماره ۴۹.
- شرفی، مرضیه و همکاران (۱۳۹۸)، شناسایی عوامل مؤثر در اشتغال با رویکرد کارآفرینی پایدار مبتنی بر سیاست‌های کلی اشتغال، ابلاغی از سوی مقام معظم رهبری، فصلنامه علمی پژوهشی مدیریت نوآوری در سازمان‌های دفاعی، سال ۲ شماره ۳.
- ضیائی بیگدلی، محمدتقی (۱۳۸۲)، فصلنامه علمی پژوهشی پژوهش‌نامه اقتصادی، دوره ۳ شماره ۲.

غروی نخجوانی، سید احمد (۱۳۸۱)، بحران بیکاری در ایران، فصلنامه علمی پژوهشی پژوهش‌نامه اقتصادی، دوره دوم شماره ۳.

گزارش آسیب‌شناسی سیاست‌ها و مقررات بازار کار ایران (۱۳۹۶)، مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی. صیدایی، سید اسکندر و همکاران (۱۳۹۰)، بررسی وضعیت اشتغال و بیکاری در ایران طی سال‌های ۱۳۸۹-۱۳۳۵، فصلنامه راهبرد یاس، شماره ۲۵.

طرح ارتقاء شایستگی‌های حرفه‌ای دانشجویان و دانش‌آموختگان کشور (۱۳۹۳)، سازمان آموزش فنی و حرفه‌ای کشاورز حداد، غلامرضا و چراغی، داود (۱۳۸۶)، رتبه‌بندی پتانسیل‌های تولیدی و اشتغال‌زایی بخش‌های اقتصاد ایران با استفاده از جدول داده-ستانده ۱۳۷۵، فصلنامه علمی پژوهشی پژوهش‌نامه اقتصادی، دوره هفتم شماره ۱.

گزارش ارزیابی پیش‌بینی‌های مرکز پژوهش‌های مجلس در خصوص نرخ رشد اقتصادی (۱۳۹۹). مقدم تبریزی، ناهید (۱۳۹۳)، بررسی وضعیت بازار کار طی سال‌های اخیر، مجله روند (فصلنامه علمی تخصصی بانک مرکزی)، شماره ۴۷.

هادی زنوز، بهروز و برمکی، افشین (۱۳۹۷) اشتغال و بیکاری در ایران، سیاست‌ها و روندها، موسسه عالی پژوهش تأمین اجتماعی، چاپ اول، تهران.

- Forstater, M. (2002). **Unemployment, Center for Full Employment and Price Stability**. University of Missouri-Kansas City. Working paper, No. 20. Available At: www.cfeps.org/pubs/wp-pdf/WP20-Forstater.pdf
- Jahoda, M. (1982). "Employment and Unemployment: A Social-Psychological Analysis". **Journal of economic psychology**. 4(3). Pp. 291-293.
- Lin, M-J. (2008). "Does Unemployment Increase Crime? Evidence from U.S. Data 1974-2000". **Journal of Human Resources**. 43(2). Pp. 413-36.
- Piachaud, D. (1997). **A Price Worth Paying? The Costs of Unemployment**. In J. philpott (ed.): working for Full Employment, London: Routledge.
- Raphael, S. & Winter-Ebmer, R. (2001). "Identifying the Effect of Unemployment on Crime". **Journal of Law and Economics**. 44(1). Pp. 259-83.

